

ax. 756

~~3479~~

1349.

Päälük Singu

ehf

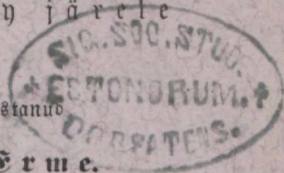
Boeride asuma rändamine.

Ilus jutustus boeride wabaduse wõitlustest
inglastega Lõuna-Afrikas.

W. Frey järelt

Õestis tanud

A. Erme.

Wiljandis.

Trükitud A. Beet'i juures 1900.

A. Kartan kulul Kilingis

I 3479.

Päälük Singu

ehf

Boeride asumaa rändamine.

Sluõ jutustus boeride wabaduse wõitlustest inglas-
tega Lõuna-Ahwrikas.

W. Frey järele

Gestistannud

A. Erme.

Wiljandis.

Trükitud A. Peet'i juures 1900.

A. Kartau kulul Kilingis.

Доволено Цензурою. — Юрьевъ, 2 марта 1900 года.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

22089

Lõwijaht.

See oli aastal 1835. Inglise woolas Dranje jõgi läbi Lõuna-Ahwrifa liiwaste lagendikude Atlandi okeani. Puristades pöörlesiwad tema madalamates kohtades jõehobused wett läbi uinasõormate kõrgesse pritsides ja kaugemalt kõlas tumedalt lõwide mõirgamine.

Ühe suure mosana ehk boababi puu warjus, mille õones südames armurikas perekond elada oleks wõinud, seisis noorepäraline mees. Ta tuetas ennast püssi najale, mille kaks pikka haljast rauda kaugale särasiwad, ja wahtis mõtetes jõehobuseid.

Noore tüti riietest ja sõjariistadest oli kohe näha, et ta selle tugewa rahwa liige oli, kes põlluharijatena ja lojuste karjastena Lõuna-Ahwrikas elas ja boerideks nimetadi.

Stendele usinatele tugewatele meestele oliwad raskead ajad kätte jõudnud.

Inglased oliwad neid oma ülemwalitsuse alla kiskunud ja tahtsiwad igate wiisi boeride priiust kitsendada ja neile kõrged maksud pööle

panna. Boerid oliwad küll walmis maksusi maksma, nõudsiwad aga siis ka õigussega, et Inglise walitsus neid metsikute kahwrite rööwikäikude wastu kaitseks, kes nende elukohtade ümber asusiwad. Selleks ei olnud inglastel tahtmist ega wõimust, seepärast jätsiwad boerid maksud maksmata.

„Warsti piame sind, kena jõgi, päriselt maha jätma!“ rääkis noor boer iseeneses. „Pretoriusel on aga õigus, kui ta ütleb, et parem on kõrbes priiuses elada, kui paradiihis orjapõlwes. Kalahari on aga ka küll hirmus! kui meie tema soolalagendikudel ümberrändama piame, saame meie niisama suure igatsusega Dranje jõe, kui Israeli lapsed Egiptuse lihapottide pääle tagasi mõtlema.“

Kõrge rohu sees sööja hobuse wali hirnumine takistas häkitselt boeri tema mõtetes. Ta ehmatas, jest oma hobuse hirnumisest sai ta aru, et hädaoht lähenes. Kohe tõmbas ta püssi kätte ja wahtis teraselt ligidal kaswawat pilliroo metsa, kuni tema pilk ühe koha pääle piatama jäi. Pilliroo iseäralikust wärisemisest tundis ta, et selle koha pääl üks kiskja elajas peidus oli, kes tema hobuse juurde roomata tahtis. Wiimane seisis, kui basiliooki madu filmadest uimastatud, ühe koha pääl wafka ja ajas lakka püsti. Ühe filmapilgu mõtles boer järele, mis

elajas tema hobuse pääle jahti tahtis pidada. Hüüäne on selleks liig arg, et keft päewa ajal hobuse kallale kippuks ja leopartisi oli selle koha pääl mäga harwa leida, seepärast pidi see kahtlemata loomade kuningas löwi olema. Niipea, kui kütt selle otsusele oli jõudnud, tahtis ta koha oma hobust kaitsema minna.

Löwi ei olnud teda weel mitte näinud, muidu oleks see, enese julguse pääle vaatamata, ettevaatlikum olnud ja tõesti pani ta warsti tähele, et hoababi puu wari teda rööwelaja pilkude eest warjas, sest see ronis, nii kui pilliroo liikumiseft näha wõis, otse hobuse poole ja tuli ka warsti, wärisewat hobust filmas pidades, pilliroo seest lagedale, nii et ta küljega küti poole pöördud oli.

Wälgu kiirusega oli boer omale jahiplaani walmis mõelnud: ta tahtis ühe pauguga rööwelajast oma poole pöörma sundida ja siis kuuliga tema elu lõpetada.

Ta tõstis oma kaheraudse püssi ülesse ja sihtis loomuse sunnil löwi esimeste käpade pihta, et see eesjewiswas wõitluses neid hirmsaid kaitseriistu tarwitada ei wõiks. Pauk käis ja löwi põrkas tagasi; hobune aga, kes paugu läbi enese uimastuseft ärkanud oli, jooksis hirnudes minema.

Kui suits wähe lahkuma hakkas, nägi

boer, et lõwi oma laia otsaesise tema poole oli pööranud ja sabaga wihaselt enese külge wastu pekksis. Rõõmustades pani kütt tähele, et lõwi oma pahemat esimest käppa ülewal hoidis ja seda tihti hammastega katsus, see tähendas, et kuul trehwanud oli.

Seda arusaades läks ta julgemaiks. Ta astus puu warjust wälja ja hakkas oma hirmsa wastalise ligimale minema, sest ta teadis, et ainult ligidalt sihitud kuul selle elaja juures oma kohut täitis.

Küüd lames lõwi hüppamiseks maha. Noor boer wõttis püssi kõwemine kätte ja seisis kindlaste, kui walatud kuju. See oli kohutaw filmapilk. Si trehwanud kuul mitte, ehk ei läinud püßs lahti, siis oli tema elu lõpetatud, siis ei wõinud teda keegi enam päästa. Ta oli aga oma püssi pääle kindel ja tema käsi ei wärisenud mitte karwa wäärt, kui kuul püsist wälja jooksis.

Kuul oli trehwanud. Hirmsa mõirgamisega fargas lõwi ülespidi ja oli kahe hüppega kúti juures. See wiskas ennast walgutirusega maoli maha ja lähemal filmapilgul tundis ta juba enese pääl lõwi rasket keha. Lõwi raputas teda mitu korda nagu kass hiirt ja boer arwas juba, et tal eluga enam tegemist pole, kui lõwi äkitselt surnult tema pääle fokku

langes. Kuul oli mõjunud ja boer ronis oma pääsmise eest Dumelat tänades, löwi keha alt välja. See löwi, keda kütt surmanud, oli suur loom, mis sugused wiimasel ajal ikka arwemaks jääwad, sest et nad enamiste juba noorelt küttidele saagiks langewad.

„Tubliste tehtud, Treeman,“ hüüdis keegi sel filmapilgul ja kui boer ennast ümber pööris, nägi ta hõbeda karwa walge habemega wana rauka rutulisest sõidust aurawa hobuse seljast maha kargawat.

Noor boer, kes praegust toledat wõitlust oli lõpetanud, kergitas auupaiklikult kübarat ja küsis: „Kuidas teie nii häkitselt siia juhtusite tulema, isa Pretorius?“

„Mind ajab mure meie wendade häa käekäigu pärast Dranje jõe äärde, minu poeg,“ wastas wana rauk, „ja see rõõmustab mind wäga, et sinuga kokku juhtusin, sest et ma sinu kõest mõne asja üle teadust tahtsin saada. Kõige päält aga ütle mulle, kas see kas mitte sinu nahka ei lõhkunud?“

„Mitte sugugi, isa,“ kostis kütt.

„Püüsi paugud sundisiwad mind siia tulema,“ rääkis Pretorius, „ma arwasin, et punase kuue mehed juba üle jõe tulemas on ja ma pian tunnistama, et see mulle sugugi meeldinud, sest enne homme õhtut ei jõua meie mehed endid kokku koguda.“

„Olge mureta,“ ütles noor boer, „ma nägin inglasi kahe päewa eest natuke maad siinpool Stellenbooshi ja enne kahtekorda kahtkümmend nelja tundi ei wõi nad siia jõuda.“

„Kas sa panid neid ka tähele?“ küsis Pretorius äritatult.

„Neid on umbes kakss rügementi ratsamehi ja niisama palju jalawäge,“ vastas Treeman, „pääle selle on neil umbes tuhat hottentotlast kaasas.“

Wanaräuk tegi nooremehe wiimaste sõnade juures põlgawa liigutuse ja ütles: „Hakkame minema, Treeman, warem kui kolme päewa jooksul saab Sumala tahtmine meiega sündima. Meie saame punasekuue mehi Boomplaatsi hallika juures ootama. Wõidame meie, siis jääme siia maale, kus meie isad elasiwad; pöörab aga Sumal oma käe meie vastu, siis rändame, nii kui wanal ajal Israeli lapsed, eneste naeste ja lastega siit maalt wälja ja otsime hommiku poolt Kahwrite maad endile uut kodupaika. Kõige wägewam on oma käe, ma ei wõi seda sinule mitte salata, raskelt minu õladele wajutanud. Kolme päewa eest tungis Isulude päälif Singu minu maja kallale, sest ta teadis, et mina kodus ei olnud. See kurjategijas on minu tütre ja palju kariloomi ära wiinud.

Stende sõnade juures käis noorel boeril eh-

matuse wärin üle teha. Tema ilus nägu läks wahakarwa kollaseks ja ta filmade läige kustus.

„Regina wangis!?” fofistas ta hääletumalt, „minu pruut Singu wõimuses! Oh, sõidame neile kurjategijatele järele! Ajame ööd ja päewad kuni neid kätte saame!”

„Kas sa aru ei saa, Treeman,” ütles Pretorius, „et inglased meile selle tüki on mänginud ja kahwid meile kaela pääle hääsitanud! Häda wilistitele, kui meie käsi, Israeli laste käsi neid tabab!”

„Ah, isa, hakkame kohe Singut tagaajama, enne kui meie punasekuuuliste wastu piame minema!” sõnas Treeman.

„Meie piame endi tundmufi taltsutama,” wastas Pretorius tõsiselt, „meie rahwal on esimine õigus meie armastuse ja tegude pääle, fiis alles järgnewad meie kodused toimetused. Tule, Treeman, sinu hobune sööb säääl! Ruttame endi wendade juurde Boomplaatsi, wõtame säääl esmalt inglased wastu ja aidaku Jehowa ise meid see juures! Kummas meist mõlemist elusse jääb, päästku Reginat.”

Paar minutit hiljem ratsutasiwad mõlemad boerid põhja poole, nad tõttasiwad endi wendade kogumise paika, et neid wabaduse eest wõitlusele wiia.

II.

Boeride lahing.

Dhtul 21. nowembril 1835 aastal oli Boomplaatsi hallika juures elaw toimetamine. Umbes kakstuhat boeri oliwad siia kokku kogunud ja lamesiwad sütomore ja boabai puude all, kuna nende hobused sääl lähedal rohurikkal lagen-dikul sõiwad. See oli wiimane õhtu enne tähtsat sündmust. Homme päew pidi otsustama, kas nemad oma isamaad maha jätma pidiwad wõi mitte. Homme kukub raudue õnne würfel ja ainult Kõigewägewam teab, kuidas ta weereb,

Wäeülemad oliwad endid ülemkomanderi Pretoriuse ümber kogunud, et tema käskusi kuulda, ja see maanitses neid endi wanast sõdimise wiisist kinni pidada.

„Niipea kui teie püssid tühjaks olete lastnud,“ seletas elatanud wäejuhataja, „sõitke kohe tagasi ja ärge enne ümber pöörge, kui püssid uuesti laetud on. Mida pikemale teie jedawiisi lahingut wenitade, seda kasulikum on see meile, sest meie ei wõi mitte awalikus wõitluses meist tugewamat waenlast vastu wõtta, waid ainult lahutatud ridades. Meie püssid ja tublid hobused piawad meid seda wõrt kaasa aitama, mis meie punasekuulistest arwu poolest nõrgemad oleme.“

„Kus kohas nägite teie ühe tunni eest waenlast, Andriis?“ küsis ta wiimaks ühe hiiglakaswuga hoeri käest.

„Kolme tunni tee siin pool Dranjet,“ wastas see.

„Siis saab homme hommiku kella nelja ümber lahing algama,“ rääkis Pretorius tõsiselt.

„Küüd aga, armsad sõbrad, piame õhtupalwet ja palume üheskoos Kõigefõrgemat taewalikude wäehulkade Isfandat, et Ta meile wõitu annaks.“

Nende sõnadega tõmbas talupoegade wäe ülem taskust wäikse raamatu ja algas walju häälega laulu: „Sumal on meile warjupaigaks ja tugewuseks; ta annab ennast küll leida kui abimees ahastuses.“

Südan liigutaw oli kuulda, kui ta sõjamehed endi tugewad hääled temaga laulus ühendasiwad ja üle lagendiku mõjuwalt kõlas:

„Kes sõdimised lõpetab maa otsani; ta murab ambu katki ja raiub piigi otsast ära, sõjawanfrid põletab ta tulega ära.“

Mõned minutid pääle laulmist walitses laagris sügaw waikus. Kõik sirutatiwad endid eneste mantlite pääle maha ja uinusiwad rahuliste südametega wastu hirmust päewa magama. Minult Dranje-jõe äärsotel kõrgustikul seisiwad mõned wahid, kõrgest hobuste seljast waenlast wahitides.

Neil lagendiku poegadel ei olnud tarwis, waenlase liginemisest waraselt teadust saada. Wiie minutiga wõiswad nad endid lahingu korda seadida ja oliwad walmis waenlast vastu wõtma.

Nii kuidas Pretorius ette ütelnud, sündiski. Päike hakkas tõusma, kui wahid nende juurde ratsutasiwad, teatades, et inglased pääletungimist alustasiwad. Wälgu kiirusega istusiwad boerid sadulas ja nende püssid läikisiwad hommikuse päikese paistel, aga ka nende filmad ei läikinud mitte wähem julgelt waenlasele vastu waadates.

See ilmus ka warsti lõunapoolselel kõrgustikul ja otsustaw tund oli käes.

Pretorius, wahwa wanarauk, ratsutas oma wendade pika ria ette ja tõmbas käega. Mõlemad wäe tiwad tõmbasiwad endid keskele kofku, et juhataja sõnu kuulda.

„Sääl on waenlane, minu armsad sõbrad!“ hüüdis Pretorius kaugele kõlawa häälega. „Pian ma teile weel meelde tuletama, mis meie inglaste poolt juba mitmekümne aastade jooksjal kannatanud oleme? Ei, teie teate seda isegi väga hästi, sest meie südamed tilguwad alles werd nende wägiwaldsete ja ülekohtuste tegude pärast, mis nemad meile teinud.“

„Raskustega, metsikute rahwastega ja Ahwrika kõrwetawa palawusega wõideldes oleme meie ja meie isad seda maad harinud, ristiusu õnnis-

tuft laiali laotanud, linnad asutanud ja walitsust ja seadust fiia toonud. Meie oleme tööga ja waewaga külwanud ja üks wõõras rahwas, kellel sõna „priius“ alati keele pääl, aga „orjapõlwe“ igale poole toob, tahab meie töö ja waewa wilja lõigata.“

Sel filmapilgul takistas mürisew suurtüki pauk wana rauga kõnet.

„Kas teie kuulete seda manitsust, sõbrad?“ rääkis ta edasi. „Kas meie piame endid inglaste walitsuse alla painutama?“

„Mitte ialgi!“ kõlas wägew hüüd igast küljest.

„Seadige endid lahingu korda!“ komanderis Pretorius.

Mõlemad wäe tiiwad taganesiwad jälle endi kohtade pääle tagasi ja ootasiwad waenlast, kes oma hobusewäe neile wastu saatis. Pafunatega puhuti pääletungimist ja kohnaga wajuš mustjas wiir boeride seisukoha poole.

Need istusiwad kindlaste, kui kiwist wälja raintud kujud endi hobuste seljas ja ootasiwad püüsi palgel hoides juhataja käsku.

Kui pääletungiwad ratsanikud üsna ligidale oliwad jõudnud, wälkus häkitselt boeride püüsidest tuli ja müristaw kuulide rahe wõttis inglasi wastu, mille mõju suurest hulgast kukkumatest hobustest näha oli.

Selsamal filmapilgul pöörsiwad boerid

eneste hobused ümber ja kollane tolmupilw laotas ennast nende ja tagaajajate wabele ja kui see lahkus, nähti talupoegasi pooletunni tee kaugemal korraldatud ridades seisma, walmis uuesti waenlast vastu wõtma.

Rutulise taganemise juures oli boeridel fiiski aega olnud püssiisi laadida ja kui inglaste ratsawägi, saadud kaunis suure kahju üle wihaselt, neile uuesti pääle tormas, sai ta jälle kuulide rahega vastu wõetud, mille järeldus niisama sugune oli, kui esimesel korral. Ülestõusew liiwatolmu pilw kattis teist korda tuulekiirusel eemale kihutawa talupoegade halka tagaajajate filmade eest; kui aga see lahkus ja inglased imestades neid jälle korraldatud ridades kaugemal seisma nägiwad, wõttis inglaste kindral Sir Harri Smit nõuiks, pääletungimise wiisi muuta. Ta käs kis hobusewäge seisma jääda ja suuredtükid ettepoole üles seadida, milledega ta fiis kaugema maa päält, kui boeride kuulid ulatasiwad, tuld anda käs kis, nii et kuulid boeride sekka kukusiwad ja suurt segadust sünnitasiwad.

Seda tarwitasiwad Inglise ratsanikud oma kasuks ja nii läks neil nüüd korda talupoegadega käs it si wõitlust alustada.

See kestis aga ainult kümme minutit ja lõppes boeride taganemisega.

Wihase wõitluse wiimasel minutil oli üks Inglise ratsanik elatanud boeri hobuse suukõrwast kinni hakata saanud ja hüüdis:

„Andke alla, Pretorius!”

„Ennem kuradile, kui teile!” kärkis talupoegade wäejuhataja, oma rasket püsfi nagu ratsapiitsa keerutades. Aga ikka rohkem inglasi tungiswad rauga ümber ja ta oleks kadunud olnud, kui häkitselt üks noor boer temale appi ei oleks tõttanud.

Dh, kuidas see wahwaste punasekuuuliste pääle tormas. Üks teise järele langesiwad inglased sadulatest maha ja warsti oli wäejuhataja wabastatud.

„Tänan sind, Treeman!” hüüdis ta oma päästjale, kes ikka weel inglastele pihta andis, et ärasõitwa rauga seljatagust kaitsta.

Mõne filmapilgu pärast jõudis boeride salk ennast waenlastest lahti kiskuda ja tormas, rohkem kui sada eneste seltsimeestest surnult ja haawatult maha jättes, minema.

Küll kihutasiwad inglased neile järele, nägiwad aga warsti, et neil wisa ja osawa wastasega tegemist oli, sest häkitselt pöörasiwad boerid endid ümber, tühendasiwad inglaste pääle enne püsfi ja hakkasiwad siis alles nüesti taganema, nii et tagaajajad ära nägiwad, et neid kätte saada ja arahawitlada wõimata oli.

Wiimaks kadus wäike põgenejate ratsanikude salt põhjahommiku poole filmaringi taha ja Englise ratsawägi pööris pahaselt jalawäe juurde tagasi, kellega nad seltsis Dranje jõe poole minema hakkasivad.

Waheajal oli Pretorius oma salga enese ümber kogunud.

„Kõigewägewama käsi oli täna jälle meie vastu!“ ütles ta neile. „Meil ei järe nüüd muud üle, kui inglastele alla anda ehk oma isamaad maha jätta ja hommiku poole wälja rännata. Kuidas teie armate, sõbrad?“

„Rändame wälja!“ kõlas kindlalt hüüd julgete wõitlejate ridadest. „Parem on kõrbes surma leida, kui ennast inglaste ifke alla painutada!“

Elatanud wäejuhataja filmis läitisiwad piisarad, kui ta filmadega asjata Treemani otsis ja boeride wastust kuuldes ütles:

„Mina tulen teiega kaasa, sõbrad! Tõtame see maa maha!“

Boerid ratsutasivad nüüd laiali, endi perekondasi kokku koguma, ja mõni päew hiljem sõitsivad umbes kahetasasada härjawankert hommiku poole; Inglismaa kaotas ühe korraga mitu tuhat hinge oma kõigeauusamatest ja usinamatest alamatest; Bloomplaatši lahingus ei olnud inglased mitte wõitnud, waid kaotanud.

III.

Kohwrite päälis Singu.

Glatanud wäejuhataja wabastamiseks kangelase julgusega ettewõetud wõitluse wiimasel silmapilgul, sai Treeman mõõga hoobiga hobuse seljast maha löödud ja lamas ilma mõistufeta oma langenud seltsimeeste seas.

Ahwrikamaa päikese tulised kiired äratasiwad teda aga warsti mõistufele ja ta nägi ümberwaadates hulka musta nahalisi kõrge kaswuga mehi mööda lahinguplatši ümber hulkumat. Need oliwad kahwrid, kes boeride kaotusest kuulda oliwad saanud ja furnuid rööwima tõtanud.

Treeman kohkus, sest ta tundis wäga hästi nende metsikute inimeste toorust ja sai aru, et tema haawatud seltsimehed hädaohus oliwad. Aga ka iseenele pärast pidi ta kartma sest et tal wõimata oli, liginewate waenlaste eest põgeneda. Koht, kus ta lamas, oli weel waenlastest tähelepanemata jäänud, siiski tuliwad mõned neist aega mööda ligemale, igal pool furnuid rööwides ja haawatuid endi pikkade wiskodadega lähipistes.

Paremale poole kõrwale waadates pani noor boer tähele, et sääl kaswaw, nõnda nimetatud „hoia teda kinni," pöörsastik temale paremat pei-

dupaika mõis anda ja tal läks ka forda, ilma et teda tähelepandud oleks, sinna varjule pugeda.

Nüüd lootis ta, et metslased teda ülesse ei leia ja tal võimalik jaab olema, öö jooksul eemale põgeneda.

Häämeelega oleks ta oma seltsimeestele appi tõttanud, oleks aga siis ilma kellegile kasu saatmata ka enese elu kaotanud.

Nõnda mõteldes oma peiduurkas lamedes pani ta häkitselt tähele, et üks kõrgekaswuga tsulukahwer, kes enese käewarde ümber hulk waseft rõngaid oli pannud, temale lähenes. Treeman tundis teda väga hästi. Tihti oli ta temaga nõuupidamise tule ääres ja ka lahinguplatzil kokku juhtunud; see oli Singu, tema pruudi waras.

Tsulu wäljaspidine kehalaad ei olnud sugugi inetu. Ehk ta küll ligi seitse jalga kõrge oli, siiski oliwad tema liikmed selle suuruse kohta imestamise wäärt parajad ja painduwad. Ka tema nahakarw oli walgjam, kui teistel tsuludel ja filmad, kui ka nägu walitseja wääri- lised.

Omäs paremas käes kandis ta hiilgawate waskpleki äärtega nuia ja näitas, nõnda üle lahingu platssi sammudes ja weri waenlaste boeride surnukehasid waadeldes, kui mõni põh- jamaa muinasjutuline kangelane olema.

Treeman tundis küll oma seltsimeeste seas, kes kõik lugema jõuuga olivad, mõnda, keda suuruse poolest kahwri päälifuga wõrrelda wõis, siiski ei olnud nende seas ühtegi, kellel suuruse kohta liikmed nii parajad oleksiwad olnud, kui tsulufahwri päälikul.

Singu sammus otsekohe selle põõsastiku poole, kus Treeman peidus oli. Nähtawalt oli temal mõte põõsaste warju puhkama heita, sest ta oli õlade ümbert leopardi naha ära wõtnud ja hoidis seda mahalaotamiseks käes.

Häkitsest jäi ta seisma ja tõstis ähwardawalt nui ülesse, leopardi nahka käest maha langeda lastes, sest ta oli boeri ära tunnud.

„Kas kahwer kaitseta sõjameest surmata tahab?“ hüüdis Treemann ennast püsti ajades.

Päälit lastis nui alla langeda ja ütles: „Boer on tsulupääliku wang, ta astugu põõsast wälja.“

Treemann, kes ennast täieste metslase wõimuses tundis olema, täitis käsku ja seisis warsti kardetawa pääliku ees, kes teda sätendawate silmadega wahtis.

„Boerid saiwad nüüd angeleside*) püskifi ja mõõkafi tunda,“ ütles Singu pilkawalt, „nende surnukehjad katawad lagendikku ja saawad lõwidele, leopartidele ja häääenedele roaks.“

*) angelesid — inglased.

„Tšulu päälikul on õigus,“ vastas noor boer tõsiselt, „ta pidagu siiski meeles, et ükskord aeg saab tulema, mil temaga ja ta sugurahwaga sedajama jündina saab, mis nüüd meiega. Angelesid on maade ja rahwaste neelajad, ilma täitmata wõitjad ja nad saadawad endi pilkusi juba kahwrite maa poole.“

„Nad wõiwad tulla!“ hüüdis Singu uhkelt ja lõi wihaselt nuiaga wastu maad.

„Teie ei jõua neile wastu hakata,“ rääkis Treeman edasi. „Minult üks tee oli, et see korda oleks läinud. Mikspärast lükkasiwad tšulud boeride ettepaneku, endid meiega ühendada, tagasi?“

Singu wahtis uuriwalt rääkija näosse, kui ei saaks ta selle mõttest aru.

„Boerid ja kahwid oleks üheskoos angelesidele wõidurikkalt wastu panna wõinud,“ seletas wang, „selleajemel aga, et endid meiega ühendada, läksite teie waenlaste poole, tungisite nende käsul meie maa sisse, rööwisite meilt lojuseid, meie naesi ja lapsi.“

Wiimaseid sõnu ütles Treeman iseäraliku rõhuga ja Singu nähti tema mõttest aru saanud olema.

„Walgel mehel on angelesideest rääkides õigus,“ ütles ta külmalt, „tema teised sõnad on aga tühi kõlmin. Meie wõtsime küll boeride hargasi, aga kas meil ei olnud sellets õigus?! Kelle

jagu oli see maa, kui walged siia tulivad? Kas see ei olnud mitte kahwite omandus?"

"Teie wõtsite selle maa hottentottide käest ära," kostis Treeman, "meie wõtsume teilt ja meie käest wõtawad seda inglased. Nüüd on järg jälle teie käes ja pimedast pääst röömustate teie meie õnnetuse üle, mis õiguse pärast teile rohkem kahju jaadab, kui meile."

"Angelesid põlgawad orjade=pidamist," ütles Singu, "nemad ei saa mitte meie tütreid enestele teenijateks wõtma, nii kui teie tegite. Brunteshoogti linna walitseja rööwis minult õe ja tegi teda oma orjaks, kas Singu piab selle üle röömsa näo tegema ja naeratama kui täiskuu? Ei, ta wandus prohwetil Makanna nimel olla, kui kõigeförgemal seisaw päikene; seepärast rööwis ta boeride hallipäaga päälifult tütre, ja ütles wangistatud neiule: Mine Singu lehmast lüpsma, kaswata Kahwri wiljaterast ja pruuli nendest õlut!"

Nende sõnade juures käis Treemanil wärin üle keha, ta kogus ennast aga warsti, ja küsis: "Kas päälif on ta mõelnud et õrn wang nende raskete tööde all surema saab?"

"Tema ise arwas paremaks tööd teha," ütles Singu külmalt, "Ma tahtsin teda omale naeseks wõtta, ta ei olnud aga sellega rahul ja piab nüüd tööd tegema, kuni ta pehmel on

saanud ja enam ennast uhkeks ei pia, tsulu pääliku naeseks olla. Aga ma näen, et minu sõjamehed mind ootavad. Läheme nende juurde et meie minu kraali võime minema hakata."

Nende sõnadega näitas Singu wangile käega, et ta ees lähets ja warsti seisawad mõlemad umbes wiiekümne kahwri sõjamehe keskel, kes Treemani kiirgawate werejänuliste filmadega wahtiswad.

Kui Singu oma sõjameeste saaki waadeldud, käskis ta minema hakata ja pea kõndiswad nad mööda kõrwetawat legendikku Dranje jõe poole, mille lai pind mitme tunnilise raske käigu järele Treemanile filma paistis. Sahe tuul, mis alati jõge mööda puhus, tõi waesele wangile wähe karastust ja kui nad wiimaks suure metsa sisse jõudiswad, tundis noor boer eneses warsti oma endist jõuudu.

Ühe lageda koha pääl, kuhu nad õhtuks jõudiswad, sõiwad mõne metslase hoiu all umbes sada ratsasõidu härga ja nagu Treeman warsti aru sai, oliwad need Singu ja tema meeste jaoks siin ootamas.

Singu jäi oma meestesalgaga ka piatama. Tuli tehti maha, üks härg sai tapetud ja selle liha odaotsadega pikkadeks õhufeteks tükkideks lõigatult, tule pääl küpsetatud. Ka Treemanile anti tükk küpsetatud liha, millega ta oma nalga

kustutas ja warsti pääle selle ennaft kõrge rohu
fisse maha sirutas; pea pani ta aga tähele, et
üks mees Singu käjul teda wahtima oli pandud.

„Ta ei tea, et see asjata on,“ pomises Treeman iseeneses, „ainult minu wangistus teeb mulle wõimalikuks, oma pruati nende käest ära päästa.“

Warsti kattis öö waihus kahwrite laagri platsi. Ainult kaugeft kuuldus lõwide tume mõirgamine ja hääenede naeru moodi kisa, kes Dranje jõeale jooma tõttawaid sebrasid, kaelkirjakuid, gnu-
fid ja antilopesid waritsesiwad.

Läbi kõrge rohu puges saaki otsides Ahw-
rikamaa hiiglamadu onadaara, ennaft ettewaatlikult oma sugulase, kihwtise kobradi, kapello ehk puhwimadu eest kõrwale hoides. Et need aga tule ligidale ei julge tulla, uinus Treeman ilma mureta magama.

Ta ei olnud weel tundi aega maganud, kui hirmus tundmus teda äratas. Ta tundis, kui wajutaks mitme pundaline raskus tema jalgade pääle ja suruks neid ikka sügawamale maa fisse. Et ta oma päälmist keha liigutada wõis, ajas ta ennaft istukile ja nägi, et üks hiiglamadu tema jalgade pääle enesele puhkamise paiga oli walinud. Ta süda hakkas wärisema ja ta kahjatses, et mitte tule ligemale magama ei olnud heitnud, mis teda selle juhtumise eest kait-
nud oleks. Paha haisu pärast, mis kõik neegrid,

ja weel need, kes nagu kahwid oma keha päi-
kese palawuse wastu igapäew raswaga määriwad,
eneseft wälja annawad, oli ta oma magamise
paiga laagrist kaugemale walinud ja pidi nüüd
feda walusalt kahjatsema.

Minult see rahustas teda, et madu, nagu
ta nõrga tulekuma walgusel tundis, mitte kihw-
rine ei olnud, nii et tal ainult selle tugewust
karta oli. Sai see ennast tema ümber keerutada,
fiis oli ta kadunud, sest madu wõis oma tuge-
wusega teda puruks pigistada.

Kui ta alles järele mõtles, kuidas madu
käest pääfeda wõiks, filmas ta enese kõrwal wisk-
oda, mis see metslane, keda Singu temale wa-
hiks pannud, maha oli wiskanud. Oda oli te-
male nii ligidal, et ta feda käega wõtma ulatas.

Lähemal minutil oli oda tema käes, mille
otfa ta hirmsa kahepaike pää külge pani ja
Sumala nimel sisse wajutas, ennast walmis hoi-
des, et kohe jalgu, surmaga wõitlewa madu keha
alt wälja tõmmata saaks.

Madu wiskas, surmahoopi saades, ennast
kõrgesse ülesse ja peksis sabaga enese ümber.
Treeman pidi ennast üsna maa ligi hoidma, et
madu sabahoopide eest pääfeda, mis teda küll
mitte surmanud, aga fiiski uimastanud oleks.
Oda oli ta peos finni pidanud, mis tale õnneks
oli, sest paari filmapilgu pärast tundis ta, et

madu ennast tema ümber keerutada tahtis. Nüüd ei wõinud ta enam aega wiita. Ta pööris ennast ümber, nii palju kui wõis, ja löi oda otsaga kõigest jõuust madu kaela sisse. Selle tungewa löögiga lahutas ta madu pää peaaegu keha küljest ära ja päästis sellega oma elu. Küll liigutas madu keha ennast weel, sabaga enese ümber pekstes, aga Treeman jõudis rutuga nii kaugele roomata, et löögid enam tema juurde ei ulatanud. Eigemalt järele waadates nägi ta, et sellest wõitlusest ilma kõigepisema wiata oli pääsenud.

Wõitluse müdina pääle oliwad ka kahwrid üles ärkanud ja jooksiwad nüüd oma odadega tema juurde.

Niipea kui nad tapetud onadaarat nägiwad, tõstsiwad nad selle üle suurt rõõmukisa, tõmbasiwad madul koha naha maha ja hakkasiwad tuld kohendates enestele madust uut sööki walmistama. Treeman ei jõudnud naeratust tagasi hoida, kahwrite rutulist toimetamist nähes, kes madu liha nii kalliks maiuse roaks piawad, et une ja wäsimuse unustawad, kui seda aga nii ruttu kui wõimalik ära süüa saaks.

Et temale aga see toit ja ahnus, millega nad seda alla kugistasiwad, jätk waadata oli, heitis ta uuesti rohu sisse maha ja uinus warsti wõitlusi ja hädaohtusi unustades magama.

IV.

Teised juhtumised.

Särgmisel päewal rändasiwad kahwid edasi ja nende reis läks kaunis ruttu, kuni wiimaks lõunapoolt Dranjesse woolawa jõe ääres kaswaw tihe rägastik nende käiku raskendas,

Singu, kes oma meestega wähe rääkis, kui oleks ta teadnud, et alamatest eemal hoidmine ühe wüürsti auu ülendada aitab, ratsutas ikka Treemani kõrwal, selle käest mõnikord ühte ja teist küsides, kelle wastused temale põhjust järelemõtlemiseks andsiwad.

Häkitsejt pani Treemantähele, et kahwid iseäralikult rahutumaks jäiwad, kärstitumalt härgasi pekswad ja nii ruttu kui võimalik metsast wälja jõuda püüdsiwad.

Singu käest selle rahutuse põhjust küsides, wastas see: „Üks minu meestest on tsetse kärbest näinud ja meie ei taha endi ratsasõidu härgasi mitte kaotada.“

Koor talupoeg tundis seda putukast kuulu järele, ei olnud seda aga weel ilmaski näinud. Ta teadis, et need hariliku kärblase suurused on ei wõinud aga aru saada, kuidas nii pisikesse putuka hammustamine suure härjale surma wõib tuua.

Selle üle pääd murdes pani ta häkitsejt

tähele, et tema ratsahärg, üks fuurtekontidega kuiwetanud loom, rahutumaks hakkas minema ja kui ta selle põhjust otsima hakkas, nägi ta härja kaela pääl ühte kõrbest, kes läbi patju karwa härja naha juurde kippus.

"See ongi tsetse kõrbes!" mõtles Treeman härja kaela poole kummardades, et putukast ligemalt waadata ja hädaohtu ähwardawal filmapilgul ära tappa.

Tsetse jõudis läbi tiheda karwade wiimaks õnnelikult kuni nahani pugeda. Sää! puhkas ta natukene aega ja hakkas ennast siis wereime-mise wastu walmistama. Treeman nägi, kuidas kõrbe kolmeharuline lott järsku pikemaks wenis kuni keskmine haru naha külge puutus.

Weel paar sekundi ja imemine pidi algama, sel filmapilgul wajutas aga Treeman kõrbe näpude wahela ja tõmbas teda karwade seesst wälja, kohe tema lotti waadates. Ta nägi selle küljes paar haljast tilka, mis wist kihwt oligi, mis hammustamise järele looma were sisse läheb ja temale surma toob.

Härg näitas aru saama, et hädaoht möödas oli, sest ta jäi kohe rahulisemaks ja sammus aeglasemalt edasi. Pea jõudsiwad nemad tsetsede piirist wälja ja oliwad jälle mägises ilma puudeta maa kohas.

Singu rääkis, et nende rahwa muinasjutu

järele kahwrid enne ühe ilusa laia jõe ääres elanud, mis ühest kohast auranud. *)

„Siis tuli tsetsekärbes ja meie elajad lõpesiswad mõne kuuga kõik otja,“ rääkis Singu. „See oli põhjuseks, et meie isad hottentotide käest Dranje jõe äärsed maad ära wõtsiwad ja siia lõuna poole elama asusiwad. See maa aga, kus meie enne elasime, on palju ilusam ja wiljarikkam, kui see, kus meie nüüd elame. Sumala saadik Mokanna on sääl käinud ja rääkis meile, et nüüd Makololode suguharu sääl elab ja et see maa ilusam on, kui wana armastatud aed, millest kristlased räägiwad ja millest nende suur raamat jutustab. Kui tsulud minu eluajal siit wälja aetakse, wiin ma oma rahwa makololode maale ja ütlen neile: see on meie maa, minge siit ära, kui teie meile mitte orjadeks ei taha jääda!“

„Makololode päälisk Sebitane on wahwa mees,“ rääkis wang wahela, „tema mõistab ennast kaitseada, ta ajas ometi kuninga Masilikatse oma maa piiridest wälja.“

Selle wastuse pääle jäi Singu wait, ta mõtles wist, et boeril õigus on. Ta oli aga enese tähelepanemist ühe teise asja pääle juhtinud, sest ta wahtis uuriwalt orgu, millest wäikene jõgi läbi woolas.

---

*) Esambesi jõgi Wiktoria koskedega.

Ka Treeman waatas sinna poole ja nägi
süäl suuri elajaid endid liigutama. Need oliwad
elewantid.

Waewalt nägi Singu, et wõimalik oli sa-
laja nende paksunahaliste juurde roomata, kui
ta ka kohe oma meestele käsku andis, endid jahi-
pidamiseks ette walmistada.

Kuus kahwert saiwad käsu, kõige suuremat
elajast surmata ja need läksiwad ka kohe teele,
et elewantide juurde katsuda roomata, suurem
sõjameeste salk jäi oru sisse seisma, et elewan-
tidele süält wäljajooksmist keelata.

Treeman otfis omale ühe kõrgema koha
wälja, kust wõitluse koht selgesti näha oli ja
ootas põnewalt jahi lõppu.

Suured lottelajad ei näidanud ähwardawat
hüdaohtu aimama; nad sõiwad rahulikult edasi,
eneste pikade lottidega aegajalt kärbsheid hirmu-
tades, kes nende sügawate nahawoltide wahale
pugesiwad.

Umber pool tundi läks mööda, kui elewan-
did häkitselt eneste olekut muutsiwad. Nad tõst-
siwad lotid ülesse ja hakkasiwad ümberringi üts-
teise wahelt läbi jooksuma, kui aimaks nad ini-
meste liginemist. Üks kõigesuurematest juhtus
oma jooksmisega mimosi-põõsastiku ligidale, kui
felle tagast ka kohe kahwid odadega wälja kar-
gasiwad. Elewant pööris järsku ümber, siiski

nägi Treeman, kuidas üks kahwer aruldase julgusega elewandi kõhu olla kargas ja odaga tema tagumiste jalgade poole löi, nähtawaste jala soonefi läbilõigata tahtes. See läks wahwal mehel ka hästi korda, sest suur elajas hakkas pafuna hääle sarnase kifaga, mis kartust awaldas, wankuma ja kukkus külili maha.

Selle aja sees oliwad teised elewandid laiali jooksnud ja tormasiwad oru wäljakäigu poole, kus kahwrite pääsalk seisis. Nad nägiwad nii hirmsad wälja, et tsulud kõhe hirmuga härgade seljast maha kargasiwad ja endid puude taha ära peitsiwad. Treeman tegi sedasama ja paari sekundi pärast tormasiwad toredad elajad praginal läbi rägastiku minema. Nüüd ruttasiwad tsulud mahalangenud elewandi juurde ja kui boer neile järele jõudis, oliwad nad wägewa looma juba odadega ära surmanud.

Nüüd pidasiwad nad kõige päält tubli jõomaaja ja ei mõtelnudki esiotsa edasimineku pääle. Alles teisel päewal hakati edasi minema ja warsti jõudsiwad nad tsulude maa sisse.

Enne kui nad aga pääliku kraali jõudsiwad, nägiwad nad lagendikul imelikku rongi. Sadanded härjawantrid sõitsiwad pikas rias, rohkearwulise ratsanikude salga saadetusel, hommiku poole. Kahwrid ei olnud seda imelikku

rongi nähes mitte wähe ehmatanud, isegi Singu waatas tõsiselt seda iseäralikku rongi.

„Need on minu suguwennad,“ ütles Treemann uhkelt, „nemad lähewad Dranje jõe hallikate juurest endile uut kodupaika otsima!“

„Ah soo, ja nemad julgewad amakasi ja tsulukahwride maast läbi rännata!“ hüüdis Singu wihaselt. „Legendiku pojad saawad neile järele minema ja neid arahäwitama, Singu saab oma rahwa wõitlusele wiima.“

Kaua aega wahtiswad kahwrid ja nende wang endi peidupaigast suurepäralist wäljarändajate rongi ja kui rongi tagumine ots kaljunuki taha ära kadus, julgesiswad nad alles edasiminema hakata; siiski oliwad nüüd, nagu Treemann tähele pani, kõikide sõjameeste filmad Singu pääle juhitud, kui tahaksiwad nad tema näost lugeda, mis ta ettewõtta tahtis.

V.

Kahwre tüdruk.

Kahwrewürsti Singu pääkraal seisis ühe rohkeweelise oja ääres ja oli põldudest ja karjamaadest ümber piiratud. Rohke hull mesipuu farnaseid onnisi seisiwad korratumalt üks siin,

teine jääl, enamiste kõik wägewate hoababi ja sükomore puude warjus. Pääletungimiste wastu taitseks oli küla ümber weel kibuwitsadest aed istutatud, millele ainult paari kohta sisse ja wäljakäimise jaoks awaused oliwad jäetud.

Kraal seisib hästi ilusas maakohas, sest ehk küll sawist onnid iseäraliku mõju ei awaldanud, aitas neid ümberpiiraw roheline taimeriik ja kohisew jõgi küla iludust tõsta.

Treemann sai, kui ta Singu salgaga kraali oli jõudnud, omale suhkrupää moodi ehitatud onni elamiseks. Teda anti ühe kahwri ülewaa-tuse alla, kes tema eest wastutama pidi. Päälik läks aga weel seltsamal päewal külast jälle ära, et nagu Treemann õieti arwas, teisi kahwresi wäljarändanud boeride wastu wõitlusele kutsuma.

Asjata lootis Treeman oma pruudist mingit teadust saada. Isegi tema waht ei näidanud Regina Pretoriusest midagi teadma ja kehtitas ainult õlasid, kui tema selle käest walge tüdrukku üle teadust päris. Treeman hakkas wiimaks naeste lobisemist kuulatama, kui need tema onni lähedal kahwri wiljaterasi tampides ehk jämedat riidet kududes isekeskis rääkisiwad, aga mitte üks ainus sõna ei tähendanud selle pääle, et need Reginat näinud oleksiwad.

Et kõik tema püüdmised Regina üle teadust

saada asjata olivad, suurendas see weel tema südamewalu wangistuse üle ja ta mõtles juba, kuidas ennast põgenemise läbi sellest päästa, kui üks ootamata juhtumine temale uut lootust andis.

Ühel päewal, kui ta pääliku loomade farjas oli, nägi ta, kuidas üks kahwri tüdruk oja ääres pesi ja see juures üht riide tükki suure hoolega mitu forda wette kastis ja jälle wälja wäänas. Eigemale astudes sai ta aru, et see rätik oli. Tüdruk laotas seda laiali ja kui wälk käis Treemani pääst mõte läbi, et ta seda juba kuskil näinud pidi olema ja peagi tundis ta ära, et see Regina Pretoriuse rätik oli, mida see iga päew pää ümber oli kandnud.

„Kust sa selle oled saanud?“ küsis ta kahwri tüdruku käest.

See waatas imestades boeri otsa ja ütles: „Warastanud mitte, waid kingitud.“

„Seda ma arwan,“ wastas Treeman ustawalt naeratades.

„Üks wangistatud walge tüdruk kingis mulle selle, kui ma teda aitasin lehmi lüpsa,“ ütles kahwri tüdruk.

„Kus kohtas see walge tüdruk elab?“ küsis noormees.

„Sääl teises kraalis,“ ütles tüdruk hommiku poole näidates. „Balanga seda wangi armastama, sest ta olema wäga ilus ja hää.“

Treeman pidi röömu pärast peaaegu hõiskama, jõudis aga ennast taltsutada ja päris ligemalt järele, mis ja kuidas see walge neiu teises kraalis elab.

„Kui ta Singu naeseks tahaks saada, siis saaks temal väga häa olema,“ seletas kahwri tüdruk. „Päälik käis tema juures ja pakkus talle klaasist helmid ja läikivaid waseft rõngaid, tema ei tahtnud aga midagi wastu wõtta ja tegi Singu kurjaks. Balangal on tema üle väga kahju ja oleks häameelega tema asemel Singu naeseks saanud, sest siis ei oleks temal tarwis enam tööd teha ja wõiks ennast ehtida kui wüürsti kaasa.“

„Kui Balanga selle wangi siia toob, et ma temaga rääkida wõin, annan ma Balangale ilusa kingituse,“ ütles Treeman.

„Kahwri tüdruk raputas pääd ja ütles: „Minu sõbrannat saab kängesti wahitud ja Singu saaks mind ära tapma, kui ta teada saab, et mina teda petnud olen.“

„Kas sa mõnda teist nõuu ei tea, kuidas ma selle walge neiuga kokku wõiks saada?“ küsis boer.

Balanga mõtles natuke aega järele, siis hakkasiwad tema silmad särama ja ta ütles: „Walge mees näidaku mulle enne kingitust!“

Treeman näitas toredat sõrmust, mida ta

fõrmes kandis ja kahwrite eest ära peita oli suutnud.

Balanga palus seda läikiwat rõngast natukeseks ajaks oma kätte ja boer pani sõrmuse tema peo pääle. Ta pani selle omale sõrme ja wakis seda natuke aega rõõmu ja uhkusega.

„Kui tähed taewa külge ilmuwad, oodaku walge mees siin Balangat,“ ütles ta wiimaks ja andis sõrmuse boeri kätte tagasi.

Treeman läks ruttu eemale, sest ta pani tähele, et waht teda uuriwalt silmitses; ta ajas laiali jooksnud bühwli lehmad kofku ja näitas nii suurt hoolt oma kohuse täitmisest, et ta sellega kahwis tõusnud umbusalduse jälle eemale peletas. Süda hõiskas tal aga selle pääle mõteldes, et ta oma pruuti näha saab, ja igatsusega ootas ta õhtut.

Minult see tegi tale muret, kuidas oma wahti petta saaks. Ta teadis, et see õösel aegajal tema onni tuli järele waatama, kas wang alles on ja seepärast ei jäänud temale muud üle, kui õlgedest, mille pääl ta magas, inimese moodi kuju teha ja seda kahwi eksitamiseks enese asemel onni maha panna.

Nii pea kui Treeman õhtul enese karjatse ameti teenistuse toimetustega walmis oli, läks ta oma onni ja hakkas kohe niine koortest pununud paelte abil inimese suurust tütte õlgedest

kokku siduma. Kni ta sellega walmis oli, pani ta selle enese asemele maa pääle maha ja peitis ennast ühte nukka, et näha saaks, kas kahwer pettust märkab.

Tunni aja pärast tuli waht kahe koera saadetusel onni juurde ja wahtis madalast ukse august sisse.

Kui ta tumedat kogu maas nägi, jäi ta rahule ja läks koertega jälle eemale, et puhkama heita. Mõni minut hiljem ronis Treeman onnist wälja ja sammus ettevaatlikult läbi pimeduse selle koha poole, mis kahwri tüdruk näitanud.

Tüdruk istus juba teda oodates sääl ja tõusis kohe püsti.

„Walge mees igatses oma pruudi järele,“ ütles tüdruk, „ta on ennem tulnud kui tähed tawa külgi ilmuda jõudsiwad. Balangal ei ole weel peigmeest; kui ta aga wõõra mehe läikawat sõrmerõngast oma sõrme pääl kandma saab, tulewad kõige tugewamad ja suuremad mehed teda kosima.“

Kahwri tüdruk hakkas nüüd Treemani eel edasi sammuma ja nii ruttu et see waewalt temale järele jõudis: kord wiis tee neid läbi põõsastiku, kord läbi kõrgete metsade ja mõnikord üle wäiksete lagendikude. Wiimaks jõudsiwad nad ühe laia jõe äärde, mis kohinaga mööda kiwist põhja woolas.

Balanga seisis mõned filmapilgud kuulatahes kalda pääl, astus siis wette ja ütles : „Walge mees olgu mureta, krokodilid magawad, ma oleks muidu nende häälefi kuulnud.“

Boer läks eesastuja tüdrukule järele, kes nagu tema julgusest näha oli, paisu kohta selgesti tundis. Tõe põhi oli väga kiwine, seepärast pidi boer ettewaatlikult astuma, sest kütudes oleks ta kärelda woolusse sattunud. Ta jõudis seepärast kaunis aeglaselt edasi ja pani häkitselt hirmuga tähele, et tüdruku kogu tema eest kadunud oli. Ta jäi seisma, sest et üks ainus wõõriti samm teda hukatusesse wõis saata; aga ta tagasi minek oli hädaohtlik.

„Balanga!“ hüüdis ta waljuste.

Mingisugust wastust ei olnud kuulda. Wee kohin lämmatas hääle kõla ära.

Ta hüüdis weel kord waljemine ja arwas nüüd Balanga wastuhüüet kuulma.

Edasi astudes kuulis ta wiimaks selgesti selle häält ja nägi ka warsti enese ees tema tumedat kogu.

Midagi iseäralikku pidi juhtunud olema, sest tüdruk seisis liikumataalt ühe koha pääl paigal.

„Wesi olema tõusnud,“ fofistas ta tasase häälega, „kas walgemees kuuleb tema imelikku wulifemist ja kutsumist? Ta tahab ühte ohwert ja Balanga kardab seda.“

Treeman katsus tüdrukut julgustada.

„Teine kallas on juba ligidal,“ ütles ta tüdrukule, „miks pärast meie nüüd veel tagasi pööрма piame?“

„Kas mõistad ujuda?“ küsis Balanga.

„Minu pärast ole mureta,“ vastas boer.

„Wesi tahab ühte ohwrit,“ ütles kahwritüdruf, „wõib olla, et ta walgemehe wõtab ja pruut jääb teda leinama, wõi ehk wõtab ta Balanga ja keegi ei leina tema pärast.“

Nende sõnadega astus ta edasi. Wesi tõusis temale warsti rinnuri ja pea kuuis boer wee pladifemiseft, et ta ujus. Ta tahtis juba tüdrukule järele minema hakata, kui wali hädakisa teda paigale jääma sundis. Ta kuulis suurte lõugade plaksumist, siis veel heledat walukisa ja nüüd teadis ta, et Balanga küll mitte weewaimudele, waid krokodillidele ohwriks oli langenud. Waese tüdruku etteaimamine oli tõeks läinud. Sügawuse koledad soomuselajad riidlesiwad hambaid plaksutates tema keha pärast ja wärisedes pööris boer tagasi.

Treeman oli kaunis kahtlases seisukorras. Ta pidi tagasi pööрма, kui ta mitte hiiglasfifalifudele saagiks langeda ei tahtnud ja ometigi oli tagasiminef temale niisama hädaohklik. Balanga teadis paisu märkisi, — temale oliwad need aga tundmatad, ja üks ainus samm kõrwale

wõis teda hukatusesse jaata. Madala koha kõrwal on jões loomulik sügawus ja ta teadis wäga hästi, et niisuguste kohtade pääl alati weelani-
 tud saaki ootamas on. Kui ta paisust kõrwale astuks, langes ta krokodillidele saagiks; see oli kindel. Tagasi pidi ta aga minema; sellepärast raputas ta ruttu hirmu, mis kahwritüdruku surma juures tema üle wõinust oli wõtnud, enesest ära, wõttis kõik meeled kokku ja hakkas madalat kohta mööda tagasi minema. Nii jõudis ta hulk maad õnnelikult endise kalda poole tagasi, sest kui jalg wahel ka natukene sügawamale wajus, suutis ta ennast siiski paisu pääl hoida ja umbes pooltunnilise käimise järele nägi ta juba kaldal kaswawaid põõsaid oma ees. Kõõmustades, et ta hädaft pääsenud oli, hakkas ta rutemalt edasi astuma, mis teda peaaegu hukka oleks saatnud, sest häkitselt kaotas ta põhja jalge alt ära ja langes sügawasse wette, millest ta suure waewaga wälja rabeleda suutis. Hirm krokodillide eest sundis teda kõik oma jõuudu kokku wõtma ja nii jõudis ta õnnelikult kaldale, kuhu ta surmani wäsinult maha langes. Sügaw uni wõttis teda oma kaisu. Hirmsad unenäod wae-
 wasiwad teda öö läbi ja kui ta wiimaks hom-
 mitul üles ärkas, raputas palawiku sarnane wä-
 rin tema liikmeid.

VI.

Uuesti wangis.

Hulk aega kulus põgenejal ära, kuni ta oma liikmeid jälle niipalju liikuma sai, et neid tarvitada võis ja kui see wiimaks korda läks sai ta alles enese hirmsast seisukorrast aru. Ilma sõjariistadeta wõoras metsikus maakohas, mis waenuliste inimeste ja liskjate loomadega täidetud oli, edasi rännata, teadmata, kuhu poole, see on tõesti ülesanne, mis kõige julgema südamega mehe wärisema wõib panna. Treeman ei heitnud aga meelt ära. Ta wõttis nõuuks omale kõigepäält ühte oda sarnast sõjariista walmistada ja leidis ka, natuke aega otsides, jõe kaldalt selleks kõlbuliku puu. Sellele kinnitas ta ühte otša oma nua, ja sai nõnda umbes kahwrete wiskodade sarnase sõjariista.

Küüd hakkas ta wahwaste lageda maa poole astuma, kust kaugemale näha wõis ja tundis warsti, et sooja hommikuse päikese paistel liikudes, palawiku wärinad wähemaks jäiwad. Umbes kahe tunnilise kõndimise järele jõudis ta wäikse lagendiku pääle, nagu neid kahwrete maal palju on. Paljas maapind oli peaaegu kōwa, kui telliskivi, mikspärast ka ainult wähestel taimedel wõimalik oli, sääl kaswada. Mõne koha

pääl oli siiski mõõgalillefi ja poisirohtufi näha, sest nende juured on fikke painduma koorega kaetud ja wõiwad kõwa mulla wajutusele wastu panna. Tseäranis palju oli sääl nõndanimetatud raswataimesi, mis kaswu poolest Mehikumaa kahtuste moodi on. Nende, kui ka tšaseri lilled mahl, on väga kosutaw ja elustaw jook, wiimaste wilja sees on pääle selle weel palju toiduaineid.

Kui põgeneja ennast nende taimedega wähe kinnitanud oli, rändas ta ikka hommiku poole edasi, sest ta lootis säält poolt wäljarändajate fuguwendade rongi leida.

Kahwrete kraalidest, millede ligidalolemist ta ülestõuswast suitsust ja härgade hammumifist ära tundis, käis ta kaugeft ümber ja otsis õõseks tiheda põõsastiku sisse omale puhkewaiga. Sääl langes ta sügawasfe unesse, mis teda nii hästi kosutas, et ta hommikul päewa tõusu ajal ärkades, ennast täiesti tugewa tundis olema ja julgesti edasi rännata wõis.

Ühes madalikus nägi ta jälle enese ees kahwri kraali ja pööris kõrwale, et sellest kauge- malt ümber minna. Suba arwas ta, et kraalifst õnnelikult mööda jõudnud olid, kui häkitselt jalk metsläfi põõsaste tagast wälja kargasiwad.

Ta nägi, et wastuhakkamine asjata oleks olnud, wiskas seepärast kohe oda maha ja pani

käed risti rinna pääle, tähendusüks, et ta ennast alla annab.

Paari minuti pärast olivad Treemanil käed siotud ja teda weeti kraali poole, kuhu jõudes warsti kõik inimesed kokku jooksiwad, et toodud wangi wahtida.

Temaga ei käidud mitte just halwaste ümber, siiski arwas ta meeste wihaste nägude järele, et nad teda surmata tahtsiwad.

Pääle selle, kui päälifud ifekeskis nõuu oliwad pidanud, astus üks neist tema juurde.

„Mikspärast on walged mehed tsulude maa sisse tunginud?“ küsis ta terawalt.

Treeman sai aru, et boeride rong juba selle kraali lähedale oli jõudnud ja nende ilmumine tsulusid kartusega täitis.

„Kemad tahawad kaugemal hommiku pool uut asupaika otsida,“ wastas ta päälifule.

„See on tsulude maa!“ hüüdis kahwer wihafelt, nuiaga tugewaste wastu maad lüües.

Suures ringis nende ümber kogunud kahwere sõjamehed tõstsiwad seepääle kaugele kõlawat sõjakisa ja Treeman arwas juba oma wiimase tunni olewat, kui tsulud häkitselt päälifu kaisu pääle wait jäiwad.

„Mikspärast walge mees oma wendade feltsiit ära lahkus?“ küsis päälif.

Nüüd arvas wang tarwilikuks teatada, et tema mitte wäljarändajate rongist ei ole.

„Mina olen Singu ori ja effisin metsa ära,“ vastas ta sellepääle kahwile.

Seda kuulsat nime kuuldes tõusis kahwite seas äge liikumine ja päälif ütles: „Ma saadan find Singu juurde, kes siin naabre kraalis wiibib, et tsulusi boeride wastu ühendada.“

Seepääle käskis ta kahte sõjameest wangiga suure pääliku juurde minna ja sellele teatada, et tema oma meestega järgmisel päewal ka sinna tulema saab.

Mõlemad tsulu sõjamehed kuulasiwad sõna ja mõni minut hiljem, oli Treeman teel, ligemasse kraali minemas.

Esma!t sammusiwad wahid waikides tema kõrwas edasi, wiimaks hakkas üks siiski rääkima.

„Salangu kuulis,“ ütles ta, „et walgemees Singu kraalilt on tulnud, kas tema ei wõi mulle mitte ütelda, kuidas karjatüdruk Balanga säääl elab?“

Treeman kuulatas tähelepannes. Sinul, waene Balanga, mõtles ta, oli ilma et sa ise teadsid, siiski üks auustaja! Sõrmust poleks sul tarwis olnud ja sinu surmasõnum saab üht südant kurwastama! „Ma tunnen teda,“ vastas ta siis kahwile, „tema on wirt ja ilus.“

„Slus kui bühwle lehm,“ hüüdis tsulu

waimustatult, „nobe kui kahwelantilope. Salangu jaab teda kui boerid wõidetud on, oma kraali tooma ja naeseks wõtma. Da kogus kõige paremat bühwli fondi üdi teha määrimiseks ja korjas kenamat oofert, et sel päewal juukseid wärwida, kui ta Balangale ütleb: „Dule, kahwri neiu, minu majasse. See olgu sinu. Kas ta ei ole ilus? Kas pörand ei ole kenasti bühwli sõnikust tehtud ja kōwaks tallatud? Kas ei ole onni witsad kenaste koolutatud ja koldekwi file kui Keiskama jõe pind?“

Noorel boeril läks seda kuuldes süda haledaks ja pidi oma pruudi pääle mõtlema. Da tundis ennast fiiski õnnelikuma olemat kui tsulu, ei teatanud sellele ometi mitte Balanga surma ja andis küsimuste pääle põiklewad wastused.

Mõne tunnilise tubli sammumise järele jõudsiwad nad suure kahwri kraali juurde, mis tsest lagendikku seis. Karjamaad kraali ümber kubisesiwad sõjameestest ja igast küljest tuli uusi salkasi juurde. Treeman sai aru, et siin midagi iseäralikku ettewalmistusel oli.

Igal pool saiwad nemad, sõjameeste salkudest mööda minnes, walju hulgumisega wastu wõetud ja wangi saatjad pidiwad teda mitu korda kilpidega ähwardawate wiskodade eest kaitsema.

Wiimaks saiwad nad õnnelikult kraali tsest-

paika, kuhu lageda platsi pääle päälifud nõuupidamisele oliwad kogunud. Imestades nägi Treeman nende seas ka mitu Englise ohwitseri, kelledega, nagu ta tähele pani, kahwid wäga auupaflikult ümber käisiwad. Koosolekut juhatast wägew Singu.

Ta seisis, ennaft mõttes kilbi najale tuetades, pääjagu kõrgemal kui teised, ja näitast tähelepannes Englise ohwitseri kõnet kuulatama, kes neid boeride rongi kallale tungimiseks üles äritas.

Nemad saawad teid teie maadest wälja, ajama," rääkis inglane, „karielajad ära rööwima naesed ja tütrede orjadeks tegema ja teie usku ära häwitama!"

„Oh, teie saherdajad!" pomises Treeman iseeneses poolwaljuste. „Teie maade himu sunnib teid tegudele, mida teie Sumala ega inimeste ees ära wastata ei jõua! Kui kaua saawad weel rahwad seda kannatama, et teie kord siin, kord sääl nende maad enestele kisute. Wiimaks saab ka teile wiimne tund lööma ja häda siis teile, inglased! Weri, mida teie Indias ja Ameerikas ära olete walanud, kispandab kättemaksmise järele ja see ei jõe teile tulemata.

Selle aja sees oli inglane weel palju hädaohtudest seletanud, mis kahwriisi talupoegade poolt ähwardada ja lõpetas oma kõnet inglaste wägewust ja auusat meelt kiites.

Kui ohwitser wait jäi, wahtis Singu teda särawate filmadega ja ütles kaugele tõlawa häälega :
„Angelesi päälikul on painuw keel ; sõnad woolawad tema suust kui mesi palawa päewa käes. Singu nägi furd metsa ääres bühwli hārga, keda lōwi ja kūt waritsefiwad. Lōwi hüppas bühwli kallale, murdis teda āra ja tahtis rahulikult sööma hakata, kui kūti püss paukus ja lōwi suruult maha langes.

Bühwel tähendab boerisi, lōwi tsulusi, kūt aga angelesisi, kellele bühwel ja lōwi ohwriks langewad.“

See wõrdlus ei olnud Inglise ohwitseridele sugugi meele järele ; nad tahtsiwad wastu rääkima hakata, aga Singu lōi käega ja ütles :

„Homme räägime edasi. Tsulud saawad angeleside kõne üle järele mõtlema ja homme eneste arwamist selle üle teatama.“

Nende sõnade järele oli koosolek lõpetatud ja kõik läksiwad laiali, ainult Singu jäi üksi-päini platsi pääle wangi ette seisma.

VII.

Suures hādas.

„Sina piad surema, boer,“ ütles Singu natukesse aja pärast tujasse näoga. Mis takistab

mind arwamast, et sa suure walge päälifu sala-
kuulaja ei ole? Walmista ennaft ette! Kümne
minuti päraft piad sa surema."

Treeman kohkus, aga ei kaotanud julgust
ja ütles: „Singu mötelgu, mis ta teeb. Pre-
torius on minu sugulane ja minule tänu wõlgu,
seft mina päästsin teda surmast; tema saab mi-
nu surma kätte tasuma."

Rahwri würst tõmbas näo metsikule naerule.
„Waihi!“ kätitas ta wangile. „Mina saan
walge päälifu ära häwitama ja boeride waran-
dused omale wõtma. Pretoriuse tütar piab aga
minu naeseks saama!"

„Tema saab ennem surma!“ hüüdis wang.
„Saame näha,“ wastas päälif, nuiaga nii
tugewaste wastu maad lüües, et see tõmises.
Seepääle pani ta juure tigufarbi suu juurde ja
wali madal hää l kõlas läbi õhu. Warsti ko-
gusiwad igast küljest päälifud tema ümber ja
ootasiwad kaskusi.

Ümberringi walitses sügaw waikus, kui
Singu koosolekut awas.

„See boer,“ algas ta, „kes Boomplaatsi la-
hingu aegas minu kätte langes, põgenes minu
kraalift ära ja hullus luurates mööda tsulude
maad. Ta tahtis juure walge päälifu juurde
minna, kes lepingute ja sääduste pääle waata-
mata, meie maast läbi rändab. Kui kahwrid

boeride käest eneste härgasi tagasi tooma lähewad ja seejuures nende kätte sattuwad, surmawad nemad kahwid ära, mis piame meie selle walgemehega tegema, kes mind pettis ja ise salakuulaja on?"

"Tema piab surema!" hüüdsiwad kõik päälifud ja lastsiwad bühwli nahast kilbid kobinal wastu maad langeda.

"Wiige wang ära," käskis Singu, "meie anname temale kaks tundi aega oma Sumalat paluda, siis wõib tema hing teise ilma rännata, kus wahwad tfulud bühwli fondi üdi söowad ja walged mehed neid teenima piawad."

Wahid saatsiwad wangi ühte onni ja päälifud pidasiwad koosolekut edasi. Treeman wähtis ümberringi, et Inglise ohwitseri näeks ja neilt pääsmiseks abi paluda saaks, neid ei olnud aga enam kusagil näha.

Minult Salangul näis waeße boeri saatuse üle kaastundmust olema, sest ta roomas selle juurde onni oma kurbtust awaldama.

"Walge mees on kadunud," rääkis hääsüdamega kahwer, "keegi ei wõi teda Singu käest päästa. Do, mina tundma wäga hästi suurt würsti, tema armastama oma sõna tõeks tegema!"

"Kas sa angelesi päraft weel nägid?" küsis Treeman.

„Nemad läkšiwad teisele poole kraali äärde,“
wastas tsulu.

„Kui sa neile minu saatusest teadust wiid,
ehk neid koguni minu juurde kutsuda saad, siis
kingin ma sinule selle sõrmuse,“ ütles Treeman
kahwile sõrmust näidates, mis selle pruudi huka-
tusesse oli saatnud ja ka Salangu sai sellest
waimustatud.

„Mina saama angelesidele seda sõrmust
näitama ja paluma neid siia tulema,“ ütles ta
wangile.

Treeman andis sõrmuse tsulu kätte, kes
sellega koe onnist wälja puges.

Umbes tund aega oli waene wang kartlikus
ootamises mööda saatnud ja arwas juba, et tsulu
teda petnud oli, kui selle must keha läbi augu
onni roomas.

Salangul oli nagu kurb ja ütles Treeman'ile: „kõik olema asjata! Mina leidma
angesid walge naesterahwa juurest, ja rääkima
neile waesest boerist, kes warsti surema piab,“
nemad aga wastasiwad: „Mis sest wiga, eks
neid narakaid ole siis jälle üks wähem ilma
pääl! Mina näitama siis sõrmust tõendusets,
et wang päälil on, nemad aga ütlesid et mina
sõrmuse omale pidada wõtma ja rumalat boeri
sureda lastma, nii kui see seda olema ära teeni-
nud!“

„Oh, need wiletjad!“ hüüdis Treeman kahwri jutu wahele.

„Walge neiu nägema aga waewalt jeda sõrmust,“ rääkis Salangu edasi, „kui kohe üles fargama, minu käest sõrmust ära wõtma ja hüüdma: See olema tema sõrmus; tema olema hädaohus! Mina tahan teda päästa! Nende sõnodega jooksmata walge neiu kohe Singu juurde ja minul ei olema nüüd sõrmust ega hääd sõnumit!“

Seega lõpetas tsjulu oma seletust ja wangi jüda läks fergemaks.

„See on Regina,“ sosistas ta iseeneses, „tema katjub mind päästa ja piab ehk iseennast minu eest ohwerdama.“

Sel filmapilgul kuulis ta wäljast iseäralikku trummi põrinat.

„Nemad tulewad sind juba ära wiima,“ ütles Salangu kurwalt; „sure kui mees, auus päälif!“

„Ole mureta,“ wastas Treeman ja ronis läbi madala augu wälja, kus umbes tosin imeliku riietega tsjulut, kellede seast üks kõwerat mõõka kandis, teda ootasiwad. Need tsjulud wõtswad wangi eneste kessele ja wiiswad kraali pääplatssi pääle.

Singu oli oma päälikutega juba säääl ja wahtis Treemani kurja näoga. See sai aru, et temal Reginaga äge waidlemine oli olnud, nägi

aga tema tigatedast armufadedast waatest, et tal surm kindlaste oodata oli.

„Soomib boer weel midagi?“ küsis Singu karedalt.

„Ma soowin enae surma juure talupoegade wüürsti tüütreaga mõni sõna rääkida,“ wastas Treeman.

Tige pilk kahwri wüürsti filmist trehwas julget wangi.

„Tüüdruk nutab pääliku onnis,“ ütles Singu, „ta terwitab wangi ja käseb teda kangelasena jurra.“

„Seda käsku pole tarwis,“ wastas Treeman, aga ma wannutan find, lase mind weel kord teda näha ja tema kätt jumalaga jätmiseks wajutada.“

Tsulu wüürst kehitas ainult õlasi ja riputas leopardi naha oma parema õla päält pahema pääle, tähenduselis, et timukas oma tegewust pidi algama.

„Istu maha!“ ütles see mahalaotatud härja naha pääle näidates.

„Laske mind seistes surra!“ palus Treeman.

Timukas raputas pääd ja andis mõista, et tema niisuguse surmaniise wiisiga harjunud ei ole. Noor boer tahtis juba maha istuda, kui üks neiu walju kisaga kahwripäälikutest riast läbi tungis ja wangi kätte waele jooksis.

Neiu lahtised juuksed lehvitasivad tuule käes, tema ilus näofene oli kahwatanud kui furnul, ja filmad järeasivad määramata suurest hirmust.

Regina Pretorius oli wahtide käest ära jooksnud ja peigmeest päästma ruttanud.

„Sulged sa aga seda meest surmata!“ hüüdis ta ähwardates Singule. „Tema surm saab ka minu surm olema, seda olen mina wandunud!“

Need sõnad äratasivad weel enam, kui tema äkiline ilmumine, kahwrite suurt imestust. Ainult Singu hoidis oma külma rahu alal.

„Miks pärast tulid sa onnist wälja?“ päris ta Reginalt. „Kas ma ei ütelnud sulle, et sa mind jäälootama pidid? Kas wahid minu käsku ei kuulnud? Nemad piawad surema, sest et nad eneste kohut ei täitnud!“

„Oh, jäta ainult see mees elusse!“ hüüdis, paludes käsa üles tõstes.

„Tema on salakuulaja ja piab surema!“ wastas Singu.

„Siis surma ka mind, halastamata metslane!“ hüüdis Regina. „Mina ei taha mitte ühte minutit enam elada, kui ma tean, et tema furnud on.“

„Et teda päästa, selleks on ainult üks tee,“ ütles Singu tumedalt, „saa minu naeseks, siis võib see walge mees minna, kuhu ta tahab; aga

täna, weel jelsamal tunnil, piad sa kui kahwiwüürsti kaasa minu onni tulema!"

Regina waatas ahastusega Dreemani otsa, kui tahaks ta küsida, kas see seda ohwert wastu wötta tahab.

Dreeman ütles aga kindlaste: „Lase mind furra, minu armsam! KümmeFord ennem kannatan ma surma, kui elada, teades, et sina selle metsalise wõimuses oled. Sinu isa," lisas ta tasasemalt juurde, „ei ole enam kangel, tema saab sind wabastama ja minu surma kätte tasuma. Troosti ennast, Regina, ja palu Sumalat, et ta sind troostiks, sinu kannatustes! Minule on aga see troostiks, et ma sind weel enne surma näha sain. Ela õnnelikult, minu armsam! Teises ilmas saame jälle kokku!"

Walju kisaga langes neiu maha ja timmukas tõstis, löömiseks hoogu wõttes, mööga üles.

VIII.

Dotamata päästmine.

„Boerid! Boerid!" kõlas häkitselt wali tisa läbi kraali, ligemate kõrgustikude tagant ilmusiwad põgenewate tsulude salgad nähtawale ja püüsi paugud kõlasiwad üsna ligidalt. Seda

hirmu, mis kahwite pääle langes on wõimata kirjeldada! Timukas lastis hirmuga mõõga maha langeda ja päälifud waatasiwad wärisedes ülema pääle.

Minult Singu jäi rahuliseks. Nähtawalt tahtis ta enne waenlaste wastu minemist waese wangi kallal kättemaksmise himu taltsutada ja armukadeduse piina jahutada, milleks ta aga siiski enam aega ei saanud. Häkitselt kõlas hobuste kapjade müdin ja rohkem kui sada ratsanikku kihutasiwad põgenewate kahwite järele kraali.

Nüüd puhus Singu, meeste kogumiseks, tiokarbist tehtud wilet, wõttis kilbi kätte ja tormas waenlastele wastu.

Vähemal minutil oli wõitlus üleüldine. Boeride ratsanikud pöörsiwad, laenetawat kahwite hulka eneste ees nähes, kõrwale, ja ratsutasiwad, püüsi kahwite pääle tühendades, tagasi.

Kahwrid, kes Singu käsu pääle endid korraldatud ridadesse oliwad seadinud, sammusiwad koleda sõjakisaga neile järele. Waewalt kadusiwad aga boerid kõrgustiku taha nende filmist, kui nad lahingu korda unustades, ridadest lahku läksiwad ja põgenejatele järele tormasiwad.

Treeman jäi üksipäini platsi pääle ja sai rutulise pilguga aru et tema seisukord mitte ilma lootuseta ei olnud. Ta tõstis Regina üles

ja kandis teda ühte tühja onni, kuhu ta mines-
tanud neiu maha pani ja jääl lahingu lõppu
ära oodata tahtis.

Ei tuurinud ka kaua, kui mõitlusele uus
pöör tuli. Püssi paugud kõlasiwad ikka tiheda-
malt ja hobuste kabjade müdin oli jälle selgesti
kuulda; see tähendas, et boeride pääwägi kohale
oli jõudnud ja kahwritel mõimata oli, neid ära
mõita.

Häkitselt kuulis Treeman inimeste sammusi
ja ingliskeelt kõnelemaid häälesi onnile lähenema.
Need oliwad Inglise ohwitserid, kes wist ka la-
hingu käiku waatama tuliwad.

Nad rääkisiwad waljuste, nii et Treeman
nende kõnelemist selgesti kuulda wõis.

„Kahwrid ei jõua boeridele vastu panna,
sest need on hääste sõjariistus,“ ütles üks, „meie
teeme targaste, kui õigel ajal katsume minema saada.

„Lont teab, kus see Pretoriuse tütar piaks
olema!“ wastas teine. „Wana oleks meie mõi-
muses, kui tütre ära wiia saaks.“

„Boeride päälif on kõwa kui raud,“ ütles
esimene jälle, „tema tunneb armastust ainult
oma rahwa vastu ja unustab jääl juures naese
ja lapse ära. Kas meie selle neiu eneste kätte
saame, wõi mitte, ei muuda meie seisuforda mitte
wähematki ja ma mõtlen, meie lähme nii ruttu,
kui mõimalif, oma teed, sest ma ei soowi, püha

Patriku eest, mitte sugugi vihaste boeride kätte langeda ja nendega ühes läbi äraneetud metsjate rännata!"

"Neiu on ütlemata ilus," vastas teine ohwitser, "ja kui Pretoriuse ainuke tütar, piab ta ka väga rikas olema."

"Ma arwasin, et sul teised mõtted on," ütles seepääle esimene ohwitser, "aga kas sa ei kuule, et püüside paufumine läheneb? Säält paistawad juba tsulud! Nad on kilbid ära wiskanud, et rutemine jooksta wõiks. Nüüd näed seda künkast, mis põgenewatest tsuludest mustab? Nüüd jääwad nad seisma. Wahwa Singu on nende seas. Ta wiskab ühele põgenejale odaga kuklasse. See mõjub. Rahwid jääwad seisma. Nad hoiawad pääletungiwatele talupoegadele kilbid wastu. Maa wäriseb hobuste kabhjade all. Waata sinna paremale poole! Boerid tulewad ülesse, nad on künka ümber piiranud ja kahwred ära lahutanud. Singu julgustab oma mehi ja kutsub neid wõitlusesse. Usjata, tsulud on arglikud ja wiskawad kilbid maha. Põgeneme enne, kui metsikud wäljarändajad meie pääle tulewad!"

Sel silmapilgul kuuldi teiselt poolt kraali äärest koledat kisa.

"Boerid, boerid!" kisedasiwad põgenewad naesed, lapsed ja raugad.

„Meie oleme wangis!“ hüüdsiwad ohwiterid. „Talupojad on kraali ümberpiiranud ja olgu nüüd Jumal meile ise armuline!“

Eugu oli ka tõesti nii, kuidas inglased ütlesiwad. Wahwad wäljarändajad oliwad kahw-rite üle wõitu saanud ja kraali igast küljest ümberpiiranud. Naesi ja lapsi lastsiwad nad keelmata ära jooksta, hirmusõnumit naabri kraalidesse wiima, kõik mehi ajasiwad nad aga, kui lamba karja küla kessele kofku. Pool tundi oli lahing kestnud; talupoegade wahwusel ja wana Preto-riuse osawal juhatusel saiwad tsulud täiesti ära wõidetud, nii et Boomplaatsi kaotus tasutud oli. Wäljawalitud salga ees ratsutas talupoegade wäeülem wangistatud tsulude ridade wahelt läbi. Tuulekäes lehwitawa juure walge habemega rauk näitas, kui mõni kõrgem mittemaapäälne ilmutus olema.

Näha oli, et tsulud teda ka selleks pidasiwad, sest nad kummardasiwad, risti rinna pääle pandud kättega, alandlikult tema ees, kui ta oma särawad filmad nende poole pööris.

„Kus on Singu?“ küsis ta walju häälega, kui kraali nõuupidamise platsi pääle oli jõudnud.

„Siin,“ wastas päälil etteastudes.

Minult Singu ei olnud oma julgust kaotanud. Uhfelt seisis ta talupoegade würsti ees, julgesti selle särawatesse filmi wahtides.

„Mitspäraft keelasid ja meid oma maa seest läbi rännata?“ küsis Pretorius.

„Kas sina mitte sedasama ei teinud?“ vastas tfulu päälif.

Selle wastuse juures jäi wäljarändajate wäeülem mõned filmapilgud kohmetuks ja ütles siis: „Meie ei tule mitte tule ja mõõgaga, waid rahuga. Kas ma sulle praegust ei näitanud oma hääd südant? Kas teie ei oleks mitte kõif surma jaanud, kui mina werewalamist ära ei oleks keelanud? Mis oleks sina minu asemel teinud?“

„Mina oleks teid kõiki ära hukata lastnud,“ wastas kahwer tumedalt.

Ühe filmapilgu wälkusiwad wanarauga filmad, aga ta sai oma wiha üle wõimust.

„Kus on minu tütar, Singu?“ küsis ta tfulupäälifu käest.

See ehmatas, aga waihis siiski kangekaelselt.

„Kui tema midagi häda on saanud, piad sina selle eest wastutama!“ rääkis Pretorius edasi. „Kus kohas tema on?“

„Ühe tunni eest oli tema selle koha pääl, kus sina praegu seisad,“ wastas Singu, „aga ma ei tea mitte, kus tema nüüd on.“

Dalupoegade würsti kõrge otsaesise pääle ilmuwawad kaks, õnnetust ettekuulutawat wihafoont, aga ta jõudis ka seeford oma wiha taltutada.

„Mina nõuan sinu käest oma tüdart tagasi,“ ütles ta Singule. „Kui sa teda poole tunni aja sees siia ei too, wõtan ma sind wangina enesega kaasa.“

Nüüd pööris Pretorius Inglise ohwitseride poole.

„Wõi siis teie oletegi need kenad poisid, kes metslasi rööwtegedele häsfitawad?“ hüüdis ta wihast wärisewa häälega. „Teil ei ole minu poolt armu loota!“

„Kõrgeauuline isand ärgu mõistku meid üleskuulamata hukka!“ palus üks inglane. „Inglismaa saab meie surma hirmsaste kätte tajuma!“ lihas teine juurde.

„Wiletsad! Teie tuetade ka endid selle saherdaja rahwa wõimu pääle!“ hüüdis Pretorius. „Ma wian kihla, et teie sündimise poolest inglased ei olegi, teie olete endid raha eest ühe riigile ära müünud, kes omale ülesandeks on teinud, wõõraid rahwaid orjaksesse panna! Ma lasen teid kui salakuulajaid lähema boababipuu latwa üles puua, kui ma kuulda saan, et inglased meie wangilangenud meestega sandiste ümber käiwad.“

„Minu sõbral, juurel päälikul on õigus,“ ütles sel filmapilgul Singu ette astudes, „kui ta punase kuuelisi äraandjateks nimetas. Nemad häsfitasiwad ka meid teie kallale tungima ja on

meid hukatusesse meelitanud; Singu kahjatses, et neid kuulda wõttis."

Neid sõnu rääkis Singu nähtawalt rahulikult, tõmbas aga häkitselt kõrwal seiswa sõjamehe oda ja wiskas walgukiirusega ühe Inglise ohwitseri poole, kes sellest läbipuuritud sai ja furnult maha langes.

Hirmu hüüd kõlas päält waatajate poolt ja Singu tahtis nende ehmatanud olekut oma kasuks tarwitada, ka teist ohwitseri läbi torgata, kui Pretorius seda märkas ja hobuse ühe hüppega kahwri ja tema ohwri wahele seadis.

"See on sinu hukatus!" hüüdis ta see juures.

"Singu sureb häameelega, kui ta ühe angelesi hauda kaasa wõtta saab!" wastas päälit.

"Kes inimese werd walab, selle weri piab ka walatud saama," ütles Pretorius tõsiselt. Sina piad surema, Singu, sest ka kõrbes maksab Jehowa seadus!"

Nende sõnadega kutsus talupoegade ülem mõned oma meestest käega ligemale ja ütles: "Laske päälit furnuks! Tema on surma ära teeninud!"

Boerid wõtswad Singu eneste wahele ja tahtswad teda eemale wiia, kui Pretorius ennast weel kord tema poole pööris ja küsis:

"Kus on minu tütar? Kergita enese südametunnistust enne surma!"

„Tema elab,“ vastas kahwer, „ja tuleb
säält!“

Nende sõnadega näitas päälisk ühe neiu
poole, kes walgemehe saadetusel ligemale tõttas.
Need oliwad Regina ja Treeman, kes lahingu
lõppu nähes peidupaigast välja tuliwad. Bae-
walt nägi Pretorius neid, kui ta hüüdis: „Kõige-
wägewam Sumal, kuidas on see võimalik! Sa
awaldad oma sugulasele jälle suurt armu!“ kes
hobuse seljast maha kargas ja neile wastu rulas.

Rõõmu hõiskamisega langes Regina isa
kaela ümber, kes teda õrnalt wastu rinda wajutas.

„Ma arwasin, et sina enam elus ei ole,
minu armas Treeman,“ ütles ta siis noorele
boerile, kes Boomplaatsi lahingus tema elu pääst-
nud. „Tähelepanemise väärt imelik jaatus on
teid kokku juhatanud, minu armsad lapsed! Ütelgu
nüüd weel mõni, et See sääl ülewal imet ei tee!“

Nende sõnadega talutas wanarauk oma
lapsed meesteringi keskele, kus neid rõõmuhõis-
kamisega terwitadi.

„Sumal on meile suurt armu näitanud!“
hüüdis Pretorius.

„Selle üle rõõmustame meie,“ kostsiwad boerid.

„Tema hoiab oma kätt ka üle kõrbe ja pääs-
tab neid, kes teda kardawad,“ ütles wäeülem edasi.

„Tema nimi olgu kiidetud,“ kõlas boeride
wastus.

Sel filmapilgul kuulutatiwad paugud umbes kuuest püssist, et kahwriwürst Singu oma tegude järele valka oli saanud ja maapääliselt elu lõpetanud.

Pretorius oma meestega wõtšiwad laia äärdega kübarad maha, paniwad käed risti ja palwetasiwad waikselt surmatud kahwri würsti hinge eest, siis istus wäe ülem sadulasse, tõmbas taskust wäikese racmatu ja alustas laulu: „Sehoma on mu karjane!“

Boerid hakkasiwad ka kohe tugewate häältega kaasa laulma ja wägewalt kõlas see üle lagendiku!

Kui pääle laulmist langenud feltšimehed maa mulda igawesesse rahusse oliwad sängitatud, kutsus Pretorius tsulude päälitud enese ümber ja ütles neile: „Minge eneste kraalidesse ja elage rahulikult, siis ei ole teil meie poolt midagi paha karta. Urge kuulake angeleside hässitamist, mis teile hukatuses on.“

Selle pääle ratsutatiwad boerid, Inglise ohwitseri wangina kaasa wõttes, wäljarändajate rongi juurde tagasi, kus nende wõidu sõnumit rõõmuga terwitadi.

Weel paar nädalit rändasiwad boerid edasi, kuni nad õnnelikult Waali jõe taha jõudsiwad, kuhu nad endile uue kodumaa asutatiwad ja seda Transwaaliks nimetasiwad.

M. Kartau

rändaja raamatukaupleja

soovitab oma kauplusest mitmesuguseid waimulikka teaduslikka ja jutu raamatuid, nii kui: Piiblid, testamentid, jutluse- ja kiriku lauluraamatuid ja kõiki wallakoolis pruugitawaid wene- ja eestikeelseid

✦ fooliraamatuid. ✦

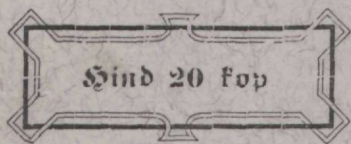
Jutu raamatutest on kõige täielikum wäljawalik, kõige wanematest raamatutest: kalendrid, üle sada aastat wanad, D. W. Masingi nädali lehed 1821 ja 1823 aastakäigud. Pühapäewa wahelugemised, Maailm ja mõnda, mis säääl sees leida, **Meelejahutaja** esimesed aastakäigud. Suured, kuulsad romanid **Marietta**, **Prinz Waldemar** ja weel mitmesugused wanad raamatud. Kõik wanemad raamatud on kowaste köidetud ja uue raamatukogu asutajatele väga tähtjas materjal, iseäranis selle poolest, et köitmise kulud kandmata jääwad. Ka on kõik uued raamatud üksikult ja hulga wiisi saada, jaadan ka tellimise pääle kodu kätte. Kes rohkem ostab, saab

! kõrged protsendid !

Kõige auustusega

M. Kartau.

Adress: чр. Квелленштейнъ, Kilingi-Mõmme,
raamatukaupleja M. Kartau.

Sind 20 fop

